

Hajdú Farkas-Zoltán
A HOMÁLYBAN MARADÁS
ÖSZTÖNE

Képes regény

Vidák Zsolt rajzaival

BOOKART, 2012

A kötet megjelenését a *Communitas Alapítvány*
és a *Nemzeti Kulturális Alap* támogatta.

**COMMUNITAS
ALAPÍTVÁNY**
Alapította az RMDSZ

*Nemzeti
Kulturális
Alap*

Szerkesztette
Vida Gábor

ISBN 978-606-8351-14-8

© Hajdú Farkas-Zoltán, 2012

© Vidák Zsolt, 2012

© Bookart Kiadó, 2012

A homályban maradás ösztöne éppolyan nagy erő, mint a kitűnésé.

NÉMETH LÁSZLÓ

JULES RENARD:

„A VILÁGOSSÁG AZ ÍRÓ UDVARIASSÁGA”

A -né című regényfolyam gerince egy budapesti ócskapiacon felbukkanó családi levéltár darabjainak időrendi bemutatása: 1876-tól 1970-ig.

A történetek középpontjában a dokumentumokban szereplő Weisz Alojzia és Haissig Heinrich, valamint Ipse, az említett levéltár mai birtokosa, az ő nagyapja és Ghizela, Ipse gyerkeinek dajkája állnak.

Az első dokumentum Alojzia anyjának, Juliannának 1876. május 3-án, Apostagon keltezett születési bizonyítványa, amelyben Basch Manó rabbi és anyakönyvvezető Heizler Juliánna 1852. évi születését igazolja. Juliánna 1881-ben megy férjhez Weisz Lajoshoz, Alojzia jövődöbeli apjához. Házassági szerződésükön a neve után tett kereszt jelzi, hogy Julianna analfabéta.

Haissig Heinrich-el első ízben 1900. február 1-jén, Jägersdorfban kiállított iskolai bizonyítványában találkozunk. Nem tartozott a jó tanulók közé, első félévi értesítőjéből kiderül, hogy osztályismétlő.

A mindenki által Lujzának szólított Weisz Alojzia neve először azon a levelezőlapon szerepel, amelyet anyja írat Zilbermán Lajosnak Budapestre 1910. január 11-én: „Lujza azonnal írjon, mert a mamátoknak nincsen nyukta.”

Alojzia és Heinrich sorsa Polában fonódik össze, ahol Heinrich-et kinevezik a Császári és Királyi Haditengerészet

írnokává. Itt kelnek egybe 1913-ban, házassági levelüket a polai római katolikus parókia állítja ki. A Monarchia bukása után a fiatal pár visszatér Krnovba, a néhai Jägerndorfba. Eddig tart történetük ebben a kötetben. A továbbiakban ki fog derülni, hogy szülővárosában Heinrichet nyugdíjazzák, de egy év múlva a cseh állam beszünteti nyugdíja folyósítását. 1920-ban áttelepednek Budapestre, ahol Lujza népes rokonságának támogatásával új egzisztenciát teremtenek. Heinrich a német Reis és Breth szalagszövőgyár pénztárosa lesz, magyarul később sem tanul meg. 1928-ban születik egyetlen leányuk, Erzsébet. A második világháború éveiben a sorsával mindvégig elégedetlen Heinrich többször is kérvényezi a Németországba való kitelepedését, azzal az indoklással, hogy csak kényszerből él Magyarországon, ahol mindvégig idegennek érezte magát. Kérvényeinek címzettjei és hangvétele 1945 után gyökeresen megváltozik. Az egyikben felesége deportációban odaveszett három testvérének és családjáiknak halottá nyilvánítását kérelmezi, hogy megindíthassa a hagyatéki eljárást. Lányuk, Erzsébet 1950-ben férjhez megy Bordás Miklós államvédelmis hadnagyhoz. Szülei, Heinrich és Alojzia ki nem deríthető okok miatt hamarosan Tabajdra költöznek. Néhány látogatás és levél után a kapcsolat megszakadni látszik közöttük. Az elszegényedett, öreg házaspárt Lujzának egyik Izraelbe emigrált távoli rokona segíti levelekkel és „ikás” csomagokkal.

A Heinrichről szóló utolsó híradás egy levelezőlap, amelyet a Fővárosi Temetkezési Intézet Központi Felvételi Irodája küld Alojziának: „Haissig Henrik urnája megérkezett. Elh. 1961 X. 18 du 4. Nárayné.” Az Alojziáról szóló utolsó dokumentum a Nyugdíjfolyósító Igazgatóság 1970 IV. 15-én kel-

tezett levele, melyben közlik vele, hogy 385 forintos nyugdíját március elsejei hatállyal 462 forintra emelték.

A dokumentumokból felsejlő családtörténettel párhuzamosan az Ipséjék háztartásába besegítő Ghizela életével is megismerkedünk. 1898-ban született Aknasugatagon. Apjának jól menő cipésműhelye volt Máramarosszigeten; a család az első világháborúig jó módban élt. A megpróbáltatások a háború végnapjaiban, az apa halálával kezdődnek. A regényfolyam további kötetében az olvasó megtudja, hogy Ghizela hamar felismeri a megváltozott helyzet nyújtotta lehetőségeket, és édesanyja tiltakozása ellenére beiratkozik arra a román nyelvtanfolyamra, amit az új hatalom indít az erdélyi magyar fiataloknak. A sikeresen letett vizsga után 1919 októberében a felső-visói román elemi iskola tanítójeként veszi fel első fizetését. Társasága ezentúl fiatal román kollégái és a görög katolikus papság soraiból kerül ki, magyar ismerőseivel megszakad a kapcsolata. 1921-ben Kolozsváron leteszi a tanítóképző utolsó vizsgáit, és beleszeret Petru Vladba, a harmadéves orvostanhallgatóba, aki átiratkozik a görögkatolikus teológiára, hogy 1923-ban már felszentelt papként kérje meg Ghizela kezét, noha rokonsága ellenzi a magyar lánnyal kötendő házasságot.

Petru Vlad Săliște de Sus-ban kap parókiát. Fiatal felesége nagy odaadással kezd a falu kulturális életének megszervezésébe. Házasságuk mindvégig harmonikusnak mondható. 1925-ben megszületik első gyerekekük: Felix, 1928-ban lányuk: Margareta.

Ghizeláék a harmincas években rokoni látogatást tesznek Bukarestbe, majd Budapestre; mindkét fővárosból vegyes érzelmekkel térnek haza. Ghizela ezentúl még szenvedélyesebben veti bele magát a kultúrmunkába: kórust, irodalmi kört

szervez a falu fiatalságának. Bizonyítani vágyó természete töretlen: Kolozsváron az összes minősítési vizsgát színjelessel teszi le. Férje befele forduló ember, szenvedélyes méhész, nem érdekli a politika, a karrier. Amikor betegeskedni kezd, a család beköltözik Máramarosszigetre, ahol megdöbbenve figyelik a város zsidó lakosságát érő atrocitásokat; félelmeiket az 1940 szeptember 5-én bevonuló magyar csapatok pánikká fokozzák.

Ghizela hamar felismeri a megváltozott helyzet nyújtotta lehetőségeket, és férje tiltakozása ellenére beiratja Felixet a piaristákhoz, Margaretát az orsolyák nevelőintézetébe.

A nyilasokkal szimpatizáló Miklós csakhamar feljelenti nővérét azon a címen, hogy Trianon után lepaktált a románokkal, később lélekben is román lett. Ghizelát azonnali hatállyal kihelyezik falura, el kell hagynia gyermekeit. Férje, a mátraházi szanatóriumból hazatérő Petru 41 éves korában meghal. 1941-ben Ghizelát, hogy tanítónői állását megtarthassa, az új hatalom tanfelügyelősége magyar nyelvi kurzus elvégzésére kényszeríti. Gyerekeire való tekintettel ezt a megaláztatást is eltűri. Az 1945-ös hatalomváltás után a szeptemberi iskolakezddést ukrán nyelvű rendelet szabályozza. A elkövetkező nyomorúságos években szövessel tartja el családját, mert „gyanús származása” miatt az iskolába nem veszik vissza.

A homályból felbukkanó családi levéltár dokumentumait tanulmányozó Ipse az egyes okmányok, levelek tartalmának idézése mellett a dokumentumok formai jegyeit (betűtípus, papírmínőség stb.) is részletesen leírja. Az anyakönyvi kivonatok, házassági szerződések, szolgálati kinevezések, kérvények, mindennemű pizkozatok, hivatalos és magánlevelek, levelezőlapok, adásvételi szerződések, kegydíjkérelmek, kézzel és géppel kitöltött típusnyomtatványok, határozatok, végzések, menet-

levelek, árja származást bizonyító okmányok, kéményseprésről szóló bizonylatok, lottószelvények, elhalálozási értesítések a regényfolyam során családtörténété állnak össze.

Ipse oknyomozói munkáját mindegyre megszakítják a ben-sejéből feltörő képek, asszociációk, a tények racionális feldolgozását át- meg átszővi az értelmezés szubjektivitása. Egy-egy dokumentum tanulmányozása emlékeket idéz fel benne. Olyasforma élmény ez, mint amikor egy ablakon pillantunk be elhaladóban – mintha ismerős lenne, amit látunk. Mint egy benyomás, amit szinte mellékesen fogunk fel, félig tudatosan, s mégis sejtve, hogy abban a pillanatban éppen az a mellékes a fontos és maradandó. Ilyenkor az érzelem győzedelmeskedik a józanság felett, kétségbe vonva a tervszerű munkálkodás szellemi hipotéziseit. Ezeket a patetikus szövegrészeket törik meg hőn szeretett nagyapja közbevetései, aki kiragad és lexikoni címszóvá minősít egy-egy, a kontextus egészére jellemző fogalmat (analfabetizmus, aposztázia, árja, bürokrácia, haditengerészet, vegyes házasság stb.), mintegy gátat vetve a dokumentumok túlzottan érzelmi megközelítésének.

Ipse szombat délelőttje. Előző este múlt tizenöt éve, hogy megérkezett. Ha a múlandó fikció e királyságában hallhatna egy újabb hangot. De nem: csak az visszhangzik benne, ami tizenöt évvel ezelőtt volt. Dardzsilingi teát iszik, Mozart 23. zongoraversenyét hallgatja Chick Corea és a The Saint Paul Chamber Orchestra előadásában. Tegnap este, az egyedül ünnepelt évfordulón: Cinzano pezsgő és néhány palack fehérbor – *Fendant de Sion*, kedvenc írójának, James Joyce-nak a favoritja.

Eszébe jut, hogy még csak hármat kell aludnia, és repül Budapestre Ludovikához. Képzelete homályos utakon settenkedik. Ülnek a Bazilika előtti forgatagban. Ipse szerencsésnek érzi magát, hogy egy idő óta erre ébred rossz álmaiból. Mégha valamiért túl soknak, illetéktelennek is érzi a beteljesedésnek ama kéjesen késleltetett robbanását, mely nem ismer ismétléseket. Holott ismétlésből és emlékezésből áll az egész. Ellentétes irányú, egymástratevődő mozdulatokból. Az emlékezés a megtörténtek felé hajlik, az ismétlés jövőbeli cselekvéseink emléke.

Ipse azt álmodja, hogy ez a történet Alojziáról fog szólni. Mert a halottaknak senki előre nincs szükségük többé, mégis külön-külön és mindenkinél makacsabban hívnak minket. Ez a hívás túl van a közöny, túl a részvét és lázadás, sőt a mozdulatlan kétségbeesés határán is, és egyenest a szeretet sötétjébe kalauzol. Mert először itt, és egyedül

itt részesülhetünk mindenükből kifosztott és kiforgatott meghívóink romolhatatlan kincséből, királyi adományából, ami nem egyéb, mint a mindenségben az egység bátoratlanul boldog és először biztos megtapasztalása – olvassa valahol.

Képzelete, a tágas, bővérű, ezernyi részlettől dús, de átlátható szerkezet, mint láncáról leoldozott, harapós kutya fogait vicsorgatja, és süketen morog. Ezt az árnyalatokban oly gazdag káprázatot, és a hozzá vezető utat valamiért illetlennek képzelem, és olykor undorodik tőle. Felül, nyújtózkodik, pipára gyújt. Képzelete továbbrohan, de már a nyomában ballagó tapasztalata diktálja az iramot. Képzelete elterpeszkedik, tapasztalata irányt szab; a tapasztalat fényesre száradt csont, a képzelet vörösen villódzó hús. Ki tudná megvonni ösztönösség és tudatosság határát?

nagy dilemma

Embertelen lényekké kell változnunk, hogy az emberiséghez csak furcsán távoli és közömbös viszony kössön, mert csak akkor leszünk képesek és hajlamosak arra, hogy az érzést megjátsszuk, hogy egy érzést hatásosan és ízlésesen ábrázolni tudjunk. A stílus, a forma, a kifejezés képessége már eleve feltételezi ezt a hűvös, válogatós viszonyt az emberhez, mi több, feltételez bizonyos emberi elszegényedést és elsatnyulást – olvassa Ipse. – De hát az emberiség szomorú, megkínzott, haldokló emberek tömege... – morfondíroz Ipse. – A „hűvös, válogatós viszony” elfogadhatatlan, ez a vélemény a művészet alapjá-

ról morális szörnyűség! Erkölcsileg elfogadhatatlan ez a távolságtartás, és gyanús az a tevékenység, amelynek ez a mozgatója.

SZÜLETÉSI BIZONYÍTVÁNY –
1876. MÁJUS 3. – APOSTAG

Az 1876. május harmadikán keltezett papiros fontos lehetett valaki számára, mert a sárga, sokszor négyrét tűrt ívet erősebb, barna színű lapra ragasztotta. Bal felső sarkán iktatószám áll: 10/876. Alább világoskék okmánybélyeg. Díszes búzakalász- és szőlőfürtkoszorúk közepén az 50-es számmal. És alatta az, hogy: kr. A kör alatt, annak ívét követve: ÖTVEN KRAJCZÁR.

– Aha, a krajcár – vakarja meg fejét Ipse bölcseknél is bölcsebb nagyapja, aki gyerekkorában, egy holdvilágos éjszakán (szülei éppen a székesfővárosban nyaraltak) megkívánta a kürtőskalácsot, másnap reggel kiadta az úrfíui parancsot a szakácsnőknek, hogy szülei hazatértéig mindenki csak kürtőskalácsot egyék, mire ezek neki is fogtak a nagy sütésnek, éjjel-nappal forgatták az udvarra felállított óriás kályhalapra elterített mogyorófa szénén a nehéz sütőfákra feltekert, dióbéllel, mandulával, mogyoróval, cukorral, mézzel megszórt kürtőskalácsot, de még így sem győzték; a fateknőkbe meggyúrt, aranysárga tészta kitekerőzött az udvarra, átölelte a szolgálólányok karcsú derekát, a szakácsnők izmos combjait, összekötötte őket a műhelyekben heverésző segédek és az udvaron ügyelgő kocsislegények erős derekával, hogy kakaskukorékolásig együtt lakomázzanak – a XVIII. században először Tirolban vert aprópénz, melyet a rajta lévő kereszt után, a

középkori latin nyelven *crusatus*-, *cruciatus*-, *crucife* vagy *crucigernek* neveztek, miből a német Kreuzer és a magyar krajcár lett. A krajcár mindenütt a forintnak bizonyos része volt, és rendszerint rézből veretett, csak a bajor krajcár volt ezüstből. Nálunk a múlt század végén és e század elején a sájn-krajcár volt mint a sájn-forint egyhatvanad része, későbbben forgalomba jött a konvenciók krajcár mint a megfelelő forint egyhatvanad része, huszonegy és fél sájn-krajcár tett ki egy konvenciók krajcárt. 1858-ban az osztrák értékkel együtt forgalomba jött az osztrák értékű krajcár, mint a megfelelő forint századrésze.

SZÜLETÉSI BIZONYÍTVÁNY

alulírott rabbi és anyakönyvvezető részéről hivatalosan bizonyítatik, hogy hites tanuk állítása szerint (anyakönyvben nem fordul elő) Heizler Julianna néhai Heizler Salamon és neje Deutsch Neti törvényes leánya. 1852 évi Április hóban született Duna Vecsén és a szokásos módon Mózes hitvallásába felvétel.

Apostagon 1876 évi Május hó III.

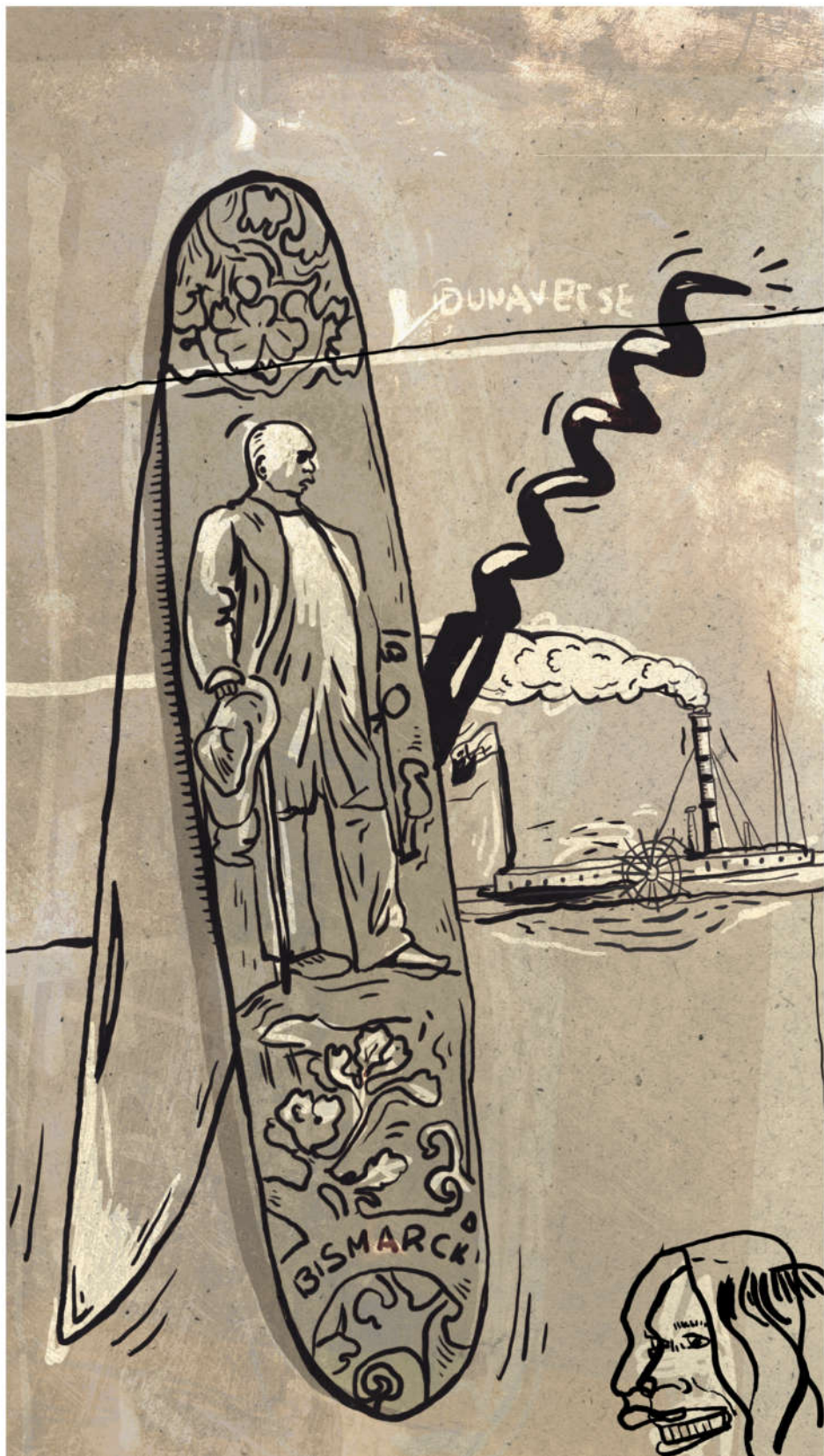
Basch Manó
Rabbi és anyakönyvvezető

A lap alján töredezett, vörös viaszos pecsét.

Ipse körülnéz. Látni szeretné Juliannát. De sehol egy hang, gyermeklány sírás, segélykérés, csak elmosódott fin-

torok. Csak megkövesedett férfi-, asszony-, gyerekarcok barna képsora. Ismeri ezeket az arcokat, bár élökként egyiküket sem látta. De számtalanszor találkozott velük festményeken, metszeteken, árnyképeken. Talán nem is igaziak. Ki tudja, emlékezetből, pocskék minta alapján rajzolták meg őket. Ezek az arcok semmit sem mondanak a kor beszédmódjáról, gondolkodásáról, életérzéséről. Fantáziája rokonai, barátai, ismerősei vonásait vetíti az élettelen arcokra: nézd csak, ez itt éppoly felszínes és gyorsragagú lehetett, ha megsértették hiúságában; vagy ez a másik, ahogy némaságba burkolózva mosolyog, és senki sem tudja róla, hogy titkos gondolatokat dédelget-e vagy csak bárgyún a lencsébe bámul. Ezek a kihűlt arcok fantáziájának örök vadászmezei. Ipse álmában minden arc megváltozik.

– Duna-Vecse nagyközség Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye solti felső járásban – bólint rá virgonc nagyapa, aki fiatalkorában jobb lábbal játszva lerúgta a városi tűzoltószertár deszkafalába két méter magasságba beszúrt, ezüstnyelű Bismarck-bicskát –, 4382 magyar lakossal, a járási szolgabírói hivatal s járásbíróság széke; van takarékpénztára, posta- és távíróhivatala, posta-takarékpénztára, ipartestülete. Apostag úgyszintén nagyközség Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyének solti felső járásában. 2297 magyar ajkú lakossal, lapályos rónavidéken, a Duna mellett. Van benne: takarékpénztár, kaszinó, gőzhajózási állomás, posta s távíró; környékén több kiszáradt tó van. A település felszíne: tökéletes síkság, mégis az alföldi ember dombokat, halmokat, völgyeket lát ezen a vidéken. Szebbnél szebb

versek születtek Dunavecsén mint a *Hazámban*, a *Füst-be ment terv*, *Egy estém otthon*. A legmagasabb pont a Rózsadomb, százöt méter, míg a legmélyebben levő terület a Duna utca, kilencvenöt méter tengerszint felett. A Duna valamikori medrének kísérői a mai homokhátak, találunk köztük észak–dél irányú vonulatokat, ilyenek a Felső-rakodó, Merdzsán, Ugordáció, Temetőalja nevű dűlők, majd a délkeleti irányba húzódó Kovacsos. Löszös, homokos partok: a Keléd-hát, Fűzvölgy-hát, Kígyós-hát, Malomér-hát, Téglahát nevű területek, dűlők, melyek az elhagyott ősi medrek kísérői. Itt született Jean Tóth festőművész, aki Franciaországban lett ismert és a világhírű fotóművész, André Kertész. A felszín változatosságát jelzi a sok meder, lapos hajlat, kisebb-nagyobb kiterjedésű szikesek, amelyek hajdan mocsarak voltak, mutatják az ősi Duna-meder északkelet, délkeleti irányát. Ma már a meder nem érzékelhető, de a hajlatok iránya megegyezik a középső nyomás dűlőben, Csanád és Fehéregyháza nagy sík tábláin. Természetes növényzetére a Dunát kísérő vadregényes erdő jellemző: ligeterdők, fűz, nyár, a magasabb részeken tölgy, kőris, szil vegyesen. Cserjeszintjük is gazdag: som, galagonya, vadrózsa. A folyómenti ligeterdők vadban gazdagok. Az itt fészkelő madarak közül gyakran látható gerle, seregély, rigófélék, fülemüle, geze, zöldküllő, harkály, fakopáncs, cinege. Csoportosan találkozunk fácánokkal, vadkacsákkal, kárókatonákkal, szürke gémekekkel és a tavasszal hazaköltöző gólyákkal. Nagyvadakban is bővelkedik az erdő. Itt éltek Petőfi Sándor szülei 1841 és 1844 között. Az akkor bérelt mészárszék, „kis lak” ma is áll, és megvan az a ház is, amelyben vecsei tartózkodásai idején fiuk

lakott. Ebben az időben talált vissza a költő a szüleihez, és szerelemre lobbant a ház tulajdonosának leánya iránt. Ezt a szerelmet örökítik meg a Zsuzsika-versek.

Miért van szüksége a huszonnégy éves Heizler Julianának erre a bizonyítványra? Talán férjhez menni készül? Ami bizonyos, hogy Basch rabbi készségesen kiállítja számára a papírost, hisz még a hites tanúk neve sem szerepel az íráson.

Ipsének mennie kell, mert megígérte Katalinnak, hogy elviszi az egyiptomi kiállításra. A kiállítás Hatchepsutról szólt. Keskeny, copfszerű szakállal ábrázolják. Uralkodása idején jó ideig S., egy alacsony sorból felemelkedet férfi volt nevelője és tanácsadója. Közös szobruk S.-t furcsa, guggoló helyzetben jeleníti meg, hosszú leplébe burkolózva feje előtt Hatchepsut ábrázata mintegy kinő a lepelből. Tizenhat év után S. eltűnik a fáraónő mellől. Szobrait meg rongálják.

Mert nem tehetjük, hogy ne szóljunk azokról, amiket láttunk és hallottunk.

(Ap. CSEL. 4. 20.)

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Jules Renard: „A világosság az író udvariassága”</i>	7
Születési Bizonyítvány –	
1876. május 3. – Apostag.....	17
Hozományi vagyon –	
1881. augusztus 17. – Dunavecse	25
Zeugnis –	
1900. február 10. – Jägerndorf.....	35
Jägerndorf –	
Gesamtansicht	43
Pola,	
1904. október 30. – 1905. február 28.	51
Heimat-Schein –	
1908.	63
Levelező-Lap –	
1910. január 11. - Dunavecse	83
Fides Matrimonii –	
1912. augusztus 26. - Pola.....	93
Oggetto Anagrafico –	
1912. július 1.	131
Geburts- und Tauf-Schein –	
1913. május 19.....	135
Ogetto Anagrafico –	
1913. május 19.....	151
Ernennung zum Marienenkzlisten –	
1913. június 26.	159

Lujza levele –	
1914. augusztus 3.	177
Erlaubnisschein	
1915-1916.	191
Arcképes igazolvány –	
1916. május 16. – Legitimation-1917. december 31.	207
Eintrittschein.....	225
Legitim –	
1916. szeptember 18-1917. március 3.	229
Étlap –	
1918. február 2.	235
Levelező-lap –	
1918. október 15.	267
Tessera di soggiorno –	
1918. december 5.	273
Urlaubsschein –	
1918. december 16.	291
Offener Befehl –	
1918. december 26.	303

A kiadásért felel a Bookart Kiadó igazgatója

Megjelent 19,5 ív terjedelemben Arno betűtípussal szedve

90 g-os Munken Print Cream papíron

Korrektor Szatmári Cecília

Tördelő Hajdú Krisztina

Műszaki vezető Császár Csilla

Készült a csíkszeredai Alutus Rt. nyomdájában

Felelős vezető Hajdú Áron igazgató